

Amigos
da Terra

GUÍA DE CRITERIOS AMBIENTAIS PARA UNHA COOPERACIÓN SUSTENTABLE

CRÉDITOS

Edita e redacta

Amigos da Terra

Fotografía

Amigos da Terra · Fotos Golfo de Fonseca: **Carlos Puga** · **SXC**

Design gráfico e maquetación

ReviravoltaDesign

Depósito legal

PO 680-2012

Esta obra se publica bajo licencia Creative Commons 3.0
Atribución-Non Comercial-Sen Derivados 3
(ver <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>).

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN	5
1. ASUMIR UNHA VISIÓN AMBIENTAL DE DESENVOLVEMENTO	7
Desenvolvemento sostible	8
Enfoque ecosistémico	8
2. EMPREGAR CORRECTAMENTE OS CONCEPTOS AMBIENTAIS	11
Diccionario ambiental	11
3. MANEXAR FERRAMENTAS ESPECÍFICAS.....	17
Índices de impacto ambiental	17
Avaliación ambiental.....	21
Certificacións de sostibilidade	25
4. CONCLUSIÓN.....	29
5. BIBLIOGRAFÍA E WEBS DE INTERESE	31

INTRODUCCIÓN

A relevancia da sostibilidade ambiental na cooperación é indiscutible hoxe en día e a súa conexión cos procesos de empobrecimiento e/ou de desenvolvemento foi asumida progresivamente dende o nivel internacional, en conferencias e declaracións sobre medio ambiente e desenvolvemento; ata o rexional e local, mediante a inclusión nas normativas estatais e autonómicas máis relevantes.

A cooperación ao desenvolvemento é un proceso íntimamente vinculado ao medio ambiente e, por iso, ningunha acción dentro deste ámbito poderá fomentar un desenvolvemento humano e perdurable se non é baixo a condición da sostibilidade. Nunha contorna de recursos finitos, sobreexplotados, degradados e cuxo acceso e control está en moito casos regulado e restrinxido por unha rede de autoridades públicas e poderes fácticos; onde a escaseza e a competencia polos recursos naturais preséntase como principal ameaza á convivencia pacífica dos pobos; a procura dun modelo de desenvolvemento que considere os límites naturais do crecemento preséntase como única alternativa para o desenvolvemento e a gobernanza globais.

Aínda que esta lóxica conduce á consideración de calquera actuación de cooperación dende un necesario enfoque de sostibilidade, na práctica atopámonos cun descoñecemento xeneralizado do mesmo por parte de

INTRODUCCIÓN (CONT.)

todos os actores relevantes no sector. Mentres outros enfoques transversais, como o de xénero ou o de dereitos humanos, tenden a ser asumidos naturalmente por parte de todos os actores (sexan ou non as temáticas centrais das súas iniciativas e proxectos) por consideralos algo inherente a calquera acción de cooperación; o enfoque ambiental parece ser aínda o eido de actuación case exclusivo dos colectivos ecoloxistas. Nin as entidades financiadoras nin as organizacións que levan a cabo proxectos de cooperación e educación para o desenvolvemento lograron interiorizar de forma real e eficaz a sostibilidade ambiental como un aspecto máis dende o que planificar as súas accións.

É neste contexto de descoñecemento e necesidade incitante de cambio, no que xorde a presente publicación, froito dun esforzo por achegar os principais criterios, conceptos e ferramentas ambientais e de sostibilidade ao ámbito da cooperación ao desenvolvemento, para a súa correcta asunción e aplicación por parte de todos os actores que traballan no sector.

Este manual pretende ser unha pequena guía de iniciación na utilización de enfoques, conceptos e ferramentas ambientais dirixida a todos os axentes da cooperación. Estrutúrase en tres pasos ou niveis de actuación que os actores teñen que asumir progresivamente, dende o xeral (coñecemento e asunción dos enfoques de desenvolvemento e sostibilidade ata o específico (ferramentas concretas a aplicar no seu traballo).

Para unha maior adecuación dos contidos diferéncianse dous tipos fundamentais de actores, axentes solicitantes de proxectos e axentes financiadores, xa que cada un deles terá instrumentos específicos e axeitados ao seu ámbito de actuación. É por iso que ao final de cada epígrafe se recollen varios consellos para facilitar a cada grupo destinatario a posta en práctica dos principios explicados.

ASUMIR UNHA VISIÓN AMBIENTAL DE DESENVOLVEMENTO

Para poder levar a cabo accións de cooperación que integren a variable ambiental, é necesario a asimilación previa dunha visión holística do desenvolvemento que considere todas as súas facetas (social, política, cultural, económica e ambiental). Se non se parte dun enfoque integral, calquera actuación que se planifique será incompleta, errada e moi posiblemente temporal. A cooperación ao desenvolvemento debe entenderse como un conxunto de accións que se van a levar a cabo nunha determinada contorna, no sentido máis biolóxico da palabra, e que a súa perdurabilidade unha vez rematada a actuación concreta, dependerá de que esa contorna (formada polo ecosistema e as comunidades humanas que o habitan) poida asumila e mantela no tempo.

Ao longo do tempo, proliferaron diferentes concepcións ou enfoques de desenvolvemento evolucionando dende unha visión máis economicista ata unha visión máis global que abarca as diferentes variables sociais, ambientais e humanas do mesmo. O certo é que desde fai décadas o desenvolvemento non se entende xa sen a inclusión da compoñente ambiental. A continuación, inclúense as características máis desatacadas dos principais enfoques ambientais.

1.1 DESENVOLVEMENTO SOSTIBLE

Este enfoque de desenvolvemento confórmase a partir da Declaración de Río de 1992 e a de Johanesburgo de 2002, dúas citas destacadas pola súa importancia en canto ao recoñecemento internacional da relación entre o medio ambiente e as situacións de empobrecemento e subdesenvolvemento. Ao longo dos anos, fóronse concretando os elementos definitorios desta perspectiva, que se pode entender fundamentalmente como a procura do equilibrio entre os compoñentes económico, social e, por suposto ambiental, do desenvolvemento.

Entre as características máis destacables desta visión atópanse:

- Vinculación explícita entre o desenvolvemento, a paz e a protección ambiental.
- Introducción do compromiso interxeracional e da consideración dos efectos a longo prazo das accións na contorna, o que supón asumir os límites na capacidade de rexeneración dos recursos naturais e consideralos como un ben común.
- Necesidade de establecer medidas de avaliación de impacto e de cálculo de custo ambiental das accións.
- Recoñecemento da participación das comunidades locais e as mulleres como colectivos cun papel relevante na ordenación do territorio do medio ambiente e no desenvolvemento.

Así pois, esta concepción do desenvolvemento entende que é necesario o cambio dos modelos vixentes de produción e consumo para lograr a erradicación da pobreza a través dun proceso que permita a convivencia pacífica das comunidades, que sexa respectuoso cos dereitos humanos e o medio ambiente e que non comprometa a capacidade de supervivencia de futuras xeracións.

1.2 ENFOQUE ECOSISTÉMICO

Xorde como principio de aplicación do Convenio sobre a diversidade biolóxica consensuado polo Programa das Nacións Unidas para o Medio Am-

biente (PNUMA) en 1992 e asinado por 168 países, que regula os principios de xestión sostible dos tres elementos fundamentais da contorna, terra, auga e recursos vivos, como base para un desenvolvemento equitativo, xusto e perdurable. Supón unha visión máis integral aínda e un paso máis aló na definición do modelo de xestión do medio. A compoñente humana e cultural é unha parte máis do ecosistema, íntimamente relacionado cos procesos biolóxicos. Así pois, este enfoque céntrase nos procesos e relacións presentes en todo ecosistema, entendido no sentido máis amplo do término, e na xestión equitativa e sostible dos recursos do mesmo por parte das comunidades humanas que o integran.

Podemos identificar varios principios básicos característicos desta concepción, que expoñemos a continuación:

Concepción da contorna:

O ecosistema enténdese neste enfoque como un sistema aberto, que experimenta cambios constantes e que está conectado con outros ecosistemas, o que obriga a considerar e analizar os efectos que toda intervención ten en todos os sistemas aos que poida influír.

Xestión dos recursos naturais:

A administración dos recursos ten que ser directa e participativa, con procesos de decisións transparentes que contemplan os intereses de todos/as os/as implicados/as. Ademais, débese fomentar que a toma de decisións se leve a cabo no nivel máis baixo posible, xa que, por unha banda se conseguirá maior implicación, responsabilidade, apropiación e rendición de contas e por outra, se porán en valor e se empregarán os coñecementos locais. Ademais, se aposta pola cooperación intersectorial (promovendo a participación nos procesos de todas as disciplinas científicas ou eidos de coñecemento relacionados co medio ambiente) e a todos os niveis políticos.

As actuacións deben considerar os límites de funcionamento da contorna, e as necesidades do mundo natural e das xeracións futuras, programándose ademais a longo prazo, dado que os procesos naturais e os efectos ambientais non se poden medir de xeito inmediato.

➔ 2 EMPREGAR CORRECTAMENTE OS CONCEPTOS AMBIENTAIS

Para rematar, enténdese que a xestión ambiental debe vincularse co modelo económico mediante a valorización dos bens e recursos naturais, a socialización e o reparto equitativo dos beneficios da xestión (e non só dos custos, como é habitual), o establecemento de incentivos económicos e sociais que promovan a xestión sostible da contorna e sistemas de avaliación do custo económico dos impactos ambientais.

En definitiva, este enfoque promove a democratización da xestión ambiental, o empoderamento de todos os actores que integran a contorna e a valorización do medio ambiente dentro do sistema económico, político e social.

CONSELLOS PRÁCTICOS

AXENTES SOLICITANTES DE PROXECTOS

- Estar ao corrente dos avances e principais acordos e obxectivos internacionais, nacionais ou locais que, en temática de desenvolvemento e/ou sostibilidade, afecten ao territorio en que se vai a actuar
- Adoptar os obxectivos e metas ambientais identificados no contexto internacional e integrar, na medida do posible, ditas liñas de actuación na estratexia de actuación da entidade
- Asumir unha concepción integral de desenvolvemento que considere os aspectos sociais, económicos, culturais e ambientais do mesmo, dende a cal planificar as actuacións (proxectos, campañas, incidencia...)

AXENTES FINANCIADORES

- Estar ao corrente dos avances e principais acordos e obxectivos internacionais, nacionais ou locais que, en temática de desenvolvemento e/ou sostibilidade, afecten ao territorio en que se vai a actuar
- Adoptar os obxectivos e metas ambientais identificados no contexto internacional e integrar, na medida do posible, ditas liñas de actuación en leis de cooperación, plans directores, convocatorias de axudas e outras normativas do sector
- Asumir unha concepción integral de desenvolvemento que considere os aspectos sociais, económicos, culturais e ambientais do mesmo, dende a cal planificar as actuacións (elaboración de plans, convocatorias, programas...)

2.1 DICCIONARIO AMBIENTAL

Para facer efectivo o proceso de interiorización e asunción da variable ambiental na nosa concepción de desenvolvemento, debemos de clarificar e establecer un consenso sobre as definicións dos conceptos ambientais mais habituais. En moitos casos, existe descoñecemento sobre o significado dalgúns términos ou ata confusión e utilización ambivalente de conceptos similares ou próximos pero en ningún caso intercambiabes. A familiarización con estes términos e conceptos, así como o uso correcto dos mesmos, é un paso previo necesario para a análise e a inclusión da compoñente ambiental en todas as nosas actuacións.

Agrocombustible

Combustible líquido producido a partir de materia prima vexetal, fundamentalmente cultivos agrícolas (remolacha, cana de azucre, soia, palma, colza...) a gran escala. O cultivo de especies como as nomeadas para a obtención destes produtos ten demostrado ter impactos moi graves, tanto medioambientais (deforestación, empobrecemento dos solos...) como sociais (competición polo uso da terra con cultivos alimentarios, agravamento das situacións de fame, exclusión social..) nos países empobrecidos.

Agroecoloxía

Disciplina científica baseada na aplicación dos principios da ecoloxía ao deseño, desenvolvemento e xestión dos sistemas agrícolas sostibles, tanto dende o punto de vista medioambiental como dende o social. Considera o terreo de cultivo un ecosistema (o agrosistema), entendido este como conxunto de elementos físicos e sociais e cuxo obxecto debe ser a produción de alimentos dun modo sostible.

Agricultura ecolóxica

É un sistema de cultivo baseado na utilización dos recursos naturais, sen empregar produtos químicos ou organismos modificados xenéticamente, cuxo resultado é a obtención de alimentos orgánicos e a conservación dos solos e o medio ambiente.

A agricultura ecolóxica permite a conservación da contorna e ata a súa mellora, posibilita a autonomía dos pobos e a soberanía alimentaria e redonda nunha mellora de condicións de vida de traballadores/as labregos/as e consumidores/as.

Biocapacidade

Capacidade dunha área específica para xerar un abastecemento regular de recursos e absorber os residuos derivados do seu consumo. Se o ritmo de consumo de recursos é superior a dita capacidade biolóxica, se están empregando de xeito insostible.

Biodiversidade/ diversidade biolóxica

Conxunto de formas de vida que podemos atopar no noso planeta incluíndo os diferentes tipos de ecosistemas existentes e as variacións que se identifican non só entre as distintas especies ou ecosistemas, senón tamén dentro de cada especie.

Biosfera

Parte do planeta onde se desenvolve a vida e que comprende a área que se estende dende unha determinada altura da atmosfera ata o fondo dos océanos.

Cambio climático

Variacións do sistema climático provocadas polas actividades humanas, de xeito mais ou menos directo. O efecto mais visible e coñecido da actividade humana no clima é o calentamiento global (aumento xeralizado da temperatura media global do planeta) e os datos e cifras que o amosan son xa unha realidade. De feito, os científicos que conforman o Grupo Intergubernamental de Expertos sobre o Cambio Climático (IPCC), establecido polo PNUMA, puideron concluír xa en 2007 que a maior parte do calentamiento observado nos últimos 50 anos era orixinado “moi probablemente” pola actividade humana. Parte desta actividade (queima de combustibles fósiles, a agricultura industrial ou o sistema de alimentación mundial) ten especial incidencia neste fenómeno e ademais de provocar un aumento da temperatura media global, se manifesta noutros efectos tales como o desxeo de polos e glaciares, o incremento do nivel do mar ou os cambios nos réximes de secas e precipitacións.

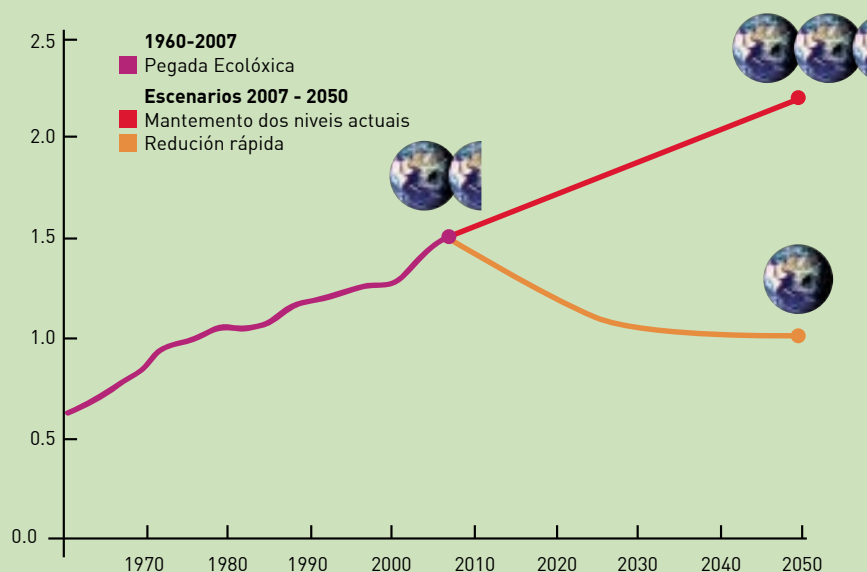
Capacidade de carga

Tamaño máximo que pode ter a poboación dunha especie e que un hábitat determinado pode manter ou soportar indefinidamente sen provocar danos ao ecosistema. Aplicado á especie humana refírese á taxa máxima de consumo de recursos e descarga de residuos que se pode soste sen afectar a integridade funcional e a produtividade dos ecosistemas principais.

Desertificación

Degradación persistente das terras secas, provocada por diversos factores como os cambios climáticos e, sobre todo, a actividade humana. É a acción do home a que máis incide neste proceso, que provoca a perda de fertilidade e produtividade dos solos. O uso inapropiado da terra a través de prácticas que favorecen a sobreexplotación, a deforestación ou o empobrecemento do solo supón pois, a principal causa de desertificación. Aínda que é un proceso natural, o certo é que a actividade humana pode aceleralo ou frealo. Aínda que as prácticas antes citadas poden potenciar o proceso, a reforestación e as técnicas de conservación dos solos consiguen o efecto contrario.

NÚMERO DE PLANETAS SEGUNDO OS ESCENARIOS DE PEGADA ECOLÓXICA

eixe-y: número de planetas terra, eixo-x: anos

FONTE: GLOBAL FOOTPRINT NETWORK

Non se debe confundir este concepto co de desertización, que fai referencia a un proceso natural de evolución dunha rexión cara ás condicións naturais que a caracterizan como deserto.

Ecoloxía

Rama da bioloxía que estuda as relacións dos seres vivos co seu hábitat incluíndo as relacións non só cos organismos vivos que o conforman, senón tamén cos elementos ambientais tales como o clima, a luz, ou a auga. É un concepto relacionado co de medio ambiente xa que considera aos seres vivos como parte integrante dunha determinada contorna.

A vinculación da ecoloxía cos estudos de carácter humano e social (socioloxía, antropoloxía, demografía...) posibilitaron o desenvolvemento de determinados eidos de investigación que analizan as relacións do ser humano nun determinado ambiente natural e social, entre elas:

- **Ecoloxía humana:** é unha disciplina que estuda as conexións das poboacións humanas co ecosistema no que viven.

- **Ecoloxía política:** é un movemento político e cultural directamente vinculado ao ecoloxismo, que analiza as relacións entre o ser humano e o medio ambiente desde unha perspectiva crítica cara ao sistema produtivo e o crecemento económico.

Ecosistema

Conxunto de especies de seres vivos (vexetais, animais e microorganismos) e non vivos que interactúan entre si formando un sistema. Os elementos non vivos (ou abióticos) dun ecosistema son fundamentalmente, a composición dos solos, da auga ou do aire, a luz solar e a temperatura ou os diferentes factores químicos presentes.

Hábitat

Espazo ocupado por unha determinada poboación biolóxica (vexetal ou animal) e que reúne todas as condicións ambientais necesarias para perpetuar a súa presenza. Non obstante, hai que ter en conta que tanto a acción humana como os cambios da propia natureza poden producir modificacións substanciais nun hábitat e, polo tanto, influír na supervivencia das especies.

Impacto ambiental

Consecuencias ou efectos de calquera acción humana que modifique as condicións orixinais dun ecosistema.

Evaluar ou impacto ambiental das nosas actividades é indispensable para asegurar un modelo de desenvolvemento que poida perdurar. Algúns dos impactos poden ser reversibles en periodos maiores ou menores de tempo, pero outros moitos son irreversibles e alteran de xeito permanente os posibles usos dos ecosistemas.

Medio ambiente

Todo aquilo que rodea a un ser vivo, xa sexan compoñentes naturais ou artificiais, interrelacionados entre si e modificados pola acción humana. Está conformado, polo tanto, polo conxunto de elementos naturais, sociais e culturais existentes nun momento e un lugar determinados.

➔3

MANEXAR FERRAMENTAS ESPECÍFICAS

Os compoñentes do medio ambiente poderíanse dividir, á súa vez, en varias categorías: factores físicos (como o clima ou a xeoloxía), biolóxicos (flora, fauna ou poboación humana) e socioeconómicos (urbanización, actividade laboral, conflitos sociais...)

Resiliencia

Capacidade de resposta dos ecosistemas ante determinados cambios producidos por factores ou axentes externos de xeito que poidan retornar ao seu estado orixinal de equilibrio.

Sostibilidade

Término empregado no eido da ecoloxía, o desenvolvemento ou a economía, aplícase a aquilo que se pode manter durante longo tempo sen esgotar os recursos ou causar un grave dano ao medio ambiente. Por extensión aplícase á explotación dun recurso natural por baixo do límite de renovación do mesmo.

3.1 ÍNDICES DE IMPACTO AMBIENTAL

Tendo en conta que calquera actuación humana causa un impacto sobre a contorna, debemos contar con instrumentos adecuados que nos permitan calcular en que medida as nosas actuacións van afectar ao medio natural e como podemos xestionar estes cambios.

A consideración da contorna en cooperación débese dar a todos os niveis, non só na fase final de planificación e execución das actividades. Para iso, na actualidade atopamos xa índices que xuntan criterios ecolóxicos, socioculturais e económicos e que se presentan como os máis completos á hora de realizar a análise dun determinado país, rexión, ou comunidade. A utilización destes índices e instrumentos tanto nas fases tempranas da actuación (identificación e formulación), como na execución, o seguimento e a avaliación, facilitaranos o diagnóstico inicial e final así como a identificación dos obxectivos e problemáticas ambientais.

A continuación especificanse algúns dos índices con maior acollida nos últimos anos, algúns de carácter máis xeral, en canto a que se aplican a diagnósticos a maior escala (comparativa entre países, por exemplo) e outros máis operativos e que se poden aplicar a nivel de comunidades e/ou persoas.

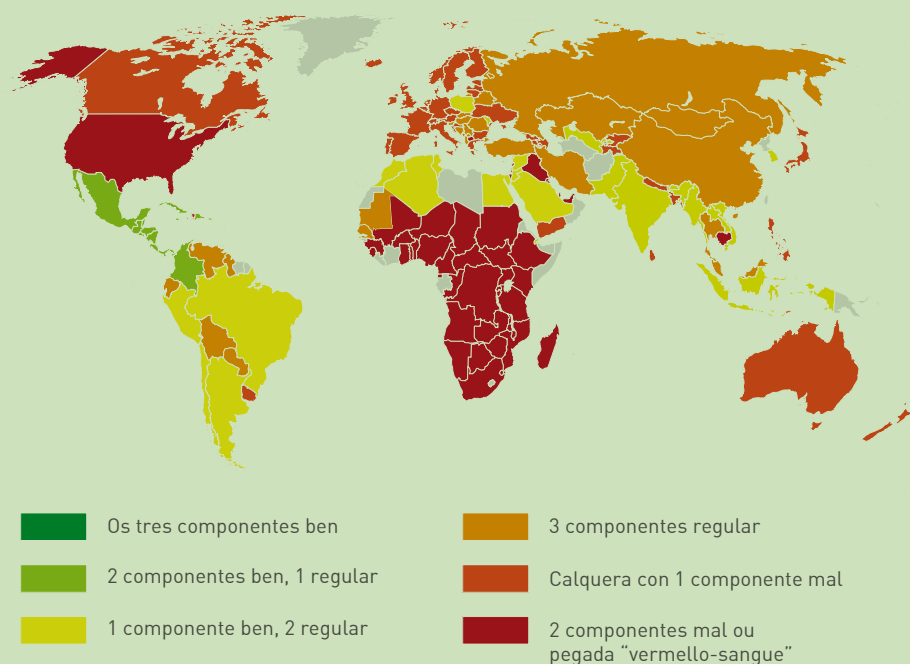
Índice do Planeta Viviente (Living Planet Index, LPI)

É un índice de carácter netamente biolóxico que mide os cambios nas poboacións de varias especies (terrestres, mariñas, de auga doce e tropicais) para facer extrapolacións sobre o estado xeral da biodiversidade global. Proposto pola organización ecoloxista World Wildlife Fund (WWF), ofrece unha análise exhaustiva da situación dos ecosistemas.

Índice do Planeta Feliz (Happy Planet Index, HPI)

Creado pola New Economics Foundation (NEW) de Londres, un grupo de especialistas independente, este índice calcúlase en base a tres elementos: esperanza de vida, a percepción subxetiva acerca da felicidade ou o benestar persoal, e a pegada ecolóxica. Os países que actualmente presentan valores máis altos neste índice son aqueles que reúnen unha alta esperanza de vida alta, unha percepción de benestar relativamente elevada e unha pegada ecolóxica relativamente baixa.

ÍNDICE DE PLANETA FELIZ

FONTE: NEW ECONOMICS FOUNDATION

Modelo Presión-Estado-Resposta (PER)

É un marco de referencia elaborado pola Organización de Cooperación e o Desenvolvemento Económicos (OCDE) que trata categorizar e simplificar a selección dos indicadores ambientais. Este modelo constrúese a partir do feito constatado de que a actividade humana exerce presión sobre os recursos naturais producindo variacións significativas na cantidade e calidade dos mesmos, e de que a sociedade responde a estes cambios a través das políticas públicas xerais e sectoriais (económicas, ambientais, sociais...).

Partindo deste marco xeral, distínguense tres tipos de indicadores:

-Indicadores de presións ambientais: aqueles que describen ou calculan a presión, directa ou indirecta, sobre os recursos naturais.

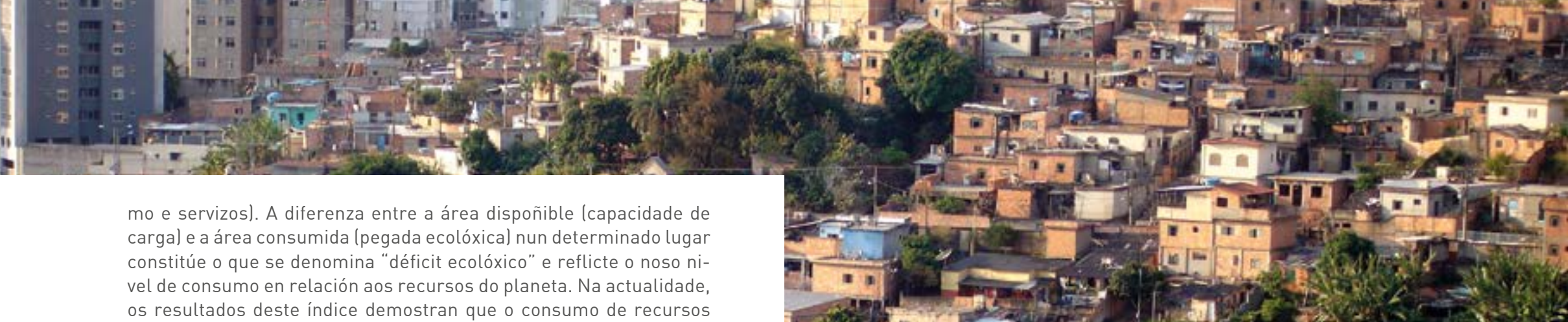
-Indicadores das condicións ambientais: deben reflectir o estado da contorna e a súa evolución temporal. Habitualmente utilízanse para medir a presións ambientais en lugar de medir a das condicións ambientais en si mesmas, xa que é moi difícil facer unha distinción clara do que é un proceso natural e o que é froito da acción humana.

-Indicadores de respostas sociais: miden o grado de resposta da sociedade cara aos cambios e as problemáticas ambientais (accións para mitigar ou prever impactos negativos ou para revertir danos e procesos de degradación xa iniciados).

Pegada ecolóxica

Este indicador, definido por Rees e Wackernagle, mide o impacto ambiental da actividade humana (xa sexa un individuo ou unha comunidade) relacionando os recursos empregados e a capacidade de rexeneración do planeta. Mídese como a superficie (en hectáreas) de área produtiva (cultivo, pastos, bosques ou ecosistema acuático) necesaria para proporcionar os recursos que o individuo ou a comunidade emprega e absorber, ao mesmo tempo, os residuos que xera.

O consumo divídese en distintas categorías, acordes coas necesidades humanas básicas (alimentación, vivenda, transporte, bens de consu-

mo e servizos). A diferenza entre a área dispoñible (capacidade de carga) e a área consumida (pegada ecolóxica) nun determinado lugar constitúe o que se denomina “déficit ecolóxico” e reflicte o noso nivel de consumo en relación aos recursos do planeta. Na actualidade, os resultados deste índice demostran que o consumo de recursos está por enriba da capacidade natural de rexeneración, aínda que se analizamos o impacto de cada país, por exemplo, atopamos grandes diferenzas entre os países segundo o seu nivel de desenvolvemento e unha regra de cumprimento máis ou menos xeralizado que pon en cuestión a sostibilidade do modelo actual de produción e consumo: canto maior grado de desenvolvemento maior déficit ecolóxico.

CONSELLOS PRÁCTICOS

AXENTES SOLICITANTES DE PROXECTOS.

- Empregar índices ambientais na fase de identificación dos proxectos para avaliar a situación de partida dunha determinada comunidade, substituíndo ou complementando aos habituais índices sociodemográficos (IDH, escolaridade, fenda de xénero, mortalidade...) e económicos (PIB, renda per cápita...).

- Incluír no sistema de seguimento do proxecto, mecanismos de control e avaliación que, como o modelo PER ou a pegada ecolóxica, permitan integrar a avaliación e corrección dos impactos ambientais na execución e o control das actuacións.

AXENTES FINANCIADORES

- Incluír índices ambientais, substituíndo ou complementando aos habituais índices sociodemográficos (IDH, escolaridade, fenda de xénero, mortalidade...) e económicos (PIB, renda per cápita...), nas bases das convocatorias de subvención (como criterio para a selección dos países ou sectores prioritarios) e nos apartados correspondentes dos formularios e os informes oficiais de seguimento dos proxectos.

3.2 A AVALIACIÓN AMBIENTAL

As avaliacións ambientais son un instrumento complementario aos índices de impacto ambiental, que establecen un diagnóstico previo dos elementos ambientais e as súas interrelacións cos factores sociais, políticos, económicos...nun contexto (país, sector, rexión, comunidade...) determinado. Empréganse tanto a nivel estratéxico para políticas e outros instrumentos marco, no caso da Avaliación Ambiental Estratéxica (AAE); como a nivel operativo para proxectos concretos, no caso da Avaliación do Impacto Ambiental (AIA).

A AAE preséntase como unha ferramenta de gran utilidade para as axencias de cooperación e outros organismos financiadores na procura do aliñamento e a harmonización cos requisitos, as políticas e a lexislación ambiental dos países socios. De feito, a Declaración de París sobre a eficacia da axuda, compromiso asinado por representantes de países receptores e donantes de Axuda ao Desenvolvemento, establece criterios de traballo para incrementar a eficiencia e efectividade da axuda, instando ás axencias de desenvolvemento e aos países socios a establecer enfoques comúns nos distintos niveis sectoriais e nacionais.

Pola súa banda, a AIA axuda a medir impactos potenciais de proxectos concretos e as súas alternativas. Aínda que a lexislación de cada país pode establecer en que casos é obrigatorio a realización dunha AIA, non se debe descoidar esta parte do proxecto. Así, nos casos nos que, a priori, o proxecto non presente importantes riscos ou impactos se debe incluír, polo menos, unha análise dos aspectos ambientais nas fases de identificación e formulación do mesmo.

Avaliación Ambiental Estratéxica (AAE)

É unha ferramenta que serve para integrar criterios e aspectos ambientais en políticas, plans e programas, considerando o entramado de interconexións económicas e sociais. A súa finalidade última é servir de marco para implementar estratexias de desenvolvemento sostible. Nunha primeira fase de elaboración da AAE (denominada scoping) analízase o contexto sectorial no que se integra, atendendo a cuestións tales como:

- Marco lexislativo e institucional existente.
- Variables ambientais relevantes.
- Estudo de liña de base ambiental, que proporciona a información necesaria para coñecer o estado xeral do medio ambiente e as súas tendencias de cambio.
- Identificación de actores e axentes sociais interesados, metodoloxía de avaliación e seguimento da AAE e recursos necesarios para realizar o estudo da AAE.
- Nunha segunda fase de traballo, procederase á elaboración da propia AAE, que conterá unha análise dos seguintes elementos:
- Riscos, limitacións e impactos ambientais relacionados cun determinado plan, política ou programa.
- Indicacións e recomendacións para a elaboración de instrumentos de aplicación da mesma.

Polo seu carácter estratéxico constitúese como un instrumento de aplicación no nivel político ou decisor, é dicir, será o mecanismo que sirva para definir a situación de partida nun determinado eido ou sector e definir os obxectivos a medio ou longo prazo. Para que sexa efectiva debe integrarse nas etapas máis tempranas do proceso e integrar indicadores de seguimento que permitan comprobar a súa evolución e adoptar as medidas correctoras oportunas, no seu caso.

Debido á consideración das variables sociais, económicas e culturais e a interrelación con todos estes aspectos e impactos ambientais, a participación de todos os actores implicados preséntase como unha condición indispensable para o éxito da estratexia. Só así poderá conseguirse a integración de coñecementos, intereses e perspectivas de todos os colectivos e a apropiación da estratexia por parte dos mesmos, que serán os que en última instancia, aseguren a aceptación, o cumprimento e a perdurabilidade das accións propostas.

Avaliación do Impacto Ambiental (AIA)

Trátase dun mecanismo utilizado a nivel máis operativo, para analizar ex-ante a variable ambiental nos proxectos nos que se concretan os plans e políticas máis xerais. O seu obxectivo é identificar, de xeito previo á execución, os impactos (positivos e negativos) que as accións terán na contorna e as distintas alternativas ou opcións de implementación, dentro das cales se escollerán as máis axeitadas dende o punto de vista social e ambiental. A finalidade última é potenciar os impactos positivos e minimizar ou eliminar, se é posible, os negativos aplicando medidas correctoras.

Do mesmo xeito que no caso da AAE, será necesaria unha primeira fase de scoping que nos permita definir o contexto xeral (marco lexislativo, axentes sociais determinantes, partes interesadas...) pero tamén elementos máis concretos relacionados co proxecto, por exemplo a área xeográfica na que se implementará e as súas posibles interaccións con outras áreas máis afastadas.

A grandes liñas, a AIA busca analizar o contexto no que se aplicará o proxecto, realizando unha descrición do mesmo con e sen proxecto. Este proceso permitirá:

- Medir os posibles impactos xerados polas accións.
- Identificar e propoñer medidas de mitigación ou eliminación no caso dos impactos negativos, e de optimización no caso dos positivos.
- Elaborar un Plan de Manexo Ambiental (PMA) no que integralas.

O PMA é un plan operativo que reflicte as recomendacións formuladas. Deberá integrar os seguintes elementos:

- Matriz de Marco Lóxico (Obxectivos, Resultados, Indicadores Obxetivamente Verificables, Actividades, Responsabilidades).
- Compromisos e responsabilidades institucionais.
- Plan de seguimento.
- Calendario ou cronograma de actuación.
- Outros aspectos relevantes (plan de resposta, instrumentos legais ou convenios e acordos aplicables...).

CONSELLOS PRÁCTICOS

AXENTES SOLICITANTES DE PROXECTOS.

- Coñecer a lexislación ambiental e, no seu caso, a AAE aplicable aos sectores de actuación do proxecto, con obxecto de realizar actuacións acordes a tal marco.
- Incluír, na medida do posible, estudos e diagnósticos ambientais nos proxectos (asignando o correspondente gasto no orzamento)
- Elaborar e/ou integrar no seu eido de traballo instrumentos concretos para a inclusión e o seguimento dos aspectos ambientais dos proxectos.

AXENTES FINANCIADORES

- Incluír AAE nos acordos e convenios de colaboración que, en materia de cooperación, se establezan con aqueles países socios ou receptores da AOD que especifiquen nas súas lexislacións tal instrumento como obligatorio ou recomendable.
- Apoiar a extensión e integración de AAE en e entre aqueles países nos que non é de habitual aplicación
- Incluír, como gastos subvencionables nas convocatorias, estudos e diagnósticos ambientais
- Elaborar e/ou integrar no seu eido de traballo instrumentos concretos (como as listas de verificación, por exemplo) para a valoración da compoñente ambiental nos proxectos presentados.

3.3 CERTIFICACIÓNS DE SOSTIBILIDADE

Os axentes de cooperación exercen tamén un destacado papel como consumidores debido ás relacións comerciais que a posta en marcha das actuacións e proxectos levan aparelladas. En moitos casos se precisan de produtos e/ou materias primas que os axentes teñen que adquirir (materiais de construción, produtos de alimentación, equipamentos...) e que supoñen outro aspecto mais onde aplicar criterios e instrumentos de sostibilidade.

Neste eido, atopamos pois, ferramentas de referencia que “garanten”, a lo menos en parte, que os produtos ou materiais proceden de explotacións ou producións sostibles. Trátase de determinados certificados ou selos que se aplican a produtos, empresas, cooperativas e/ou organizacións de produtores/as que cumpren determinados criterios de sostibilidade e xustiza ambiental e social.

A continuación se inclúen algúns dos mais relevantes:

Certificación MSC (Marine Stewardship Council)

Este selo se adxudica ás pesquerías que desmostran levar a cabo unha explotación e extracción sostible dos recursos. Pode aplicarse ao conxunto da pesquería ou incluír só parte dos busques ou das especies que a pesquería capture, e fai referencia a distintos aspectos da actividade tales como o mantemento da especie e do ecosistema ou as prácticas e técnicas de pesca e de xestión.

Certificación SAN (Sustainable Agriculture Network)

Esta rede de conservación, encárgase do establecemento e a promoción de boas prácticas e normas de produción medioambiental e socialmente

xustas no eido agrícola e gandeiro. A agricultura sostible neste caso se da cando se demostra o cumprimento de condicións tales como a conservación do entorno e da vida silvestre, a conservación dos solos, a xestión responsable de residuos, a conservación da auga ou o coidado e o cumprimento de determinadas normas no eido das relacións laborais, persoais e veciñais. A certificación pode aplicarse a fincas e a grupos organizados de produtores/as como son as cooperativas ou as asociacións.

Certificación FSC (Forest Stewardship Council)

Programa de certificación para recursos forestais, baseado en varios aspectos sociambientais que se consideran precisos para garantir un manexo sostible dos bosques (recoñecemento e respecto dos dereitos indíxenas sobre acceso e uso das terras, establecemento dun plan de manexo forestal, minimización do impacto ambiental...).

Mediante os distintos certificados de que dispoñen, aplicables aos diversos actores interviñentes ao longo de todo o ciclo de comercialización, dende os/as administradores/as dos bosques ata os fabricantes ou comerciantes dos produtos, se tenta garantir a fiabilidade dos materiais e o mantemento dos principios en todas as fases e procesos.

Certificación FAIRTRADE

É unha certificación de comercio xusto promovida por un conxunto de organizacións de todo o mundo e que trata de dar apoio aos pequenos/as produtores/as e traballadores/as aos que o comercio internacional deixa en desvantaxe. A certificación aplícase aos produtos, e non ás organizacións ou establecementos que os venden. Ademais das auditorías e controis establecidos para comprobar o cumprimento dos criterios de produción e comercialización, se establece un prezo mínimo que os importadores teñen que pagar.

Aínda que é a obtención destes certificados é algo voluntario, e non exento de controversia nalgúns casos polos criterios empregados para a súa concesión, constitúen unha opción necesaria para identificar nas decisións de consumo as alternativas sostibles, xustas e coherentes cos principios que guían á cooperación e a loita contra o empobrecemento.

CONSELLOS PRÁCTICOS

AXENTES SOLICITANTES DE PROXECTOS.

- Promover nos proxectos a adquisición de produtos con certificado de sostibilidade, priorizando sempre a adquisición de produtos e materiais de elaboración ou produción artesanal, e/ou local.

AXENTES FINANCIADORES

- Incluir no seu eido de traballo criterios de compra pública ética.
- Incentivar e promover en plans, convocatorias, programa e outros instrumentos, as compras de produtos con certificación.

➔ 4

CONCLUSIONES

A definición de desenvolvemento non se pode entender sen a perspectiva ambiental, polo que é imprescindible que os axentes da cooperación asuman o paradigma da sostibilidade e integren en todas as súas actuacións elementos ata agora esquecidos como os límites biofísicos e de biocapacidade local e global, o respecto e a protección ao medio ambiente, ou a conservación e xestión responsable dos recursos naturais e os ecosistemas.

Para fomentar este proceso de capacitación serán precisas iniciativas que, como esta, faciliten a posta en común de coñecementos medioambientais e o achegamento dos axentes a esta visión do desenvolvemento. As ferramentas propostas supoñen para o sector cambios significativos e ambiciosos, que requiren dun proceso adaptación e asunción gradual, pero que necesita ser comezado canto antes, se queremos avanzar na consecución do desenvolvemento sostible.

➔ 5

BIBLIOGRAFÍA E WEBS DE INTERESE

Comisión Europea. 2009. Directrices para a integración do medio ambiente e o cambio climático na cooperación ao desenvolvemento, Guía Nº4

Conferencia das Nacións Unidas sobre o Medio Ambiente e o Desenvolvemento (1992, Río de Janeiro, Brasil), 1992, Declaración de Río sobre o Medio Ambiente e o Desenvolvemento.

MAEC (Ministerio de Asuntos Exteriores e Cooperación). 2006. Estratexia de medio ambiente e desenvolvemento sostible da cooperación española

Nacións Unidas. 1994. Convención internacional de loita contra a desertificación nos países afectados por seca grave ou desertificación, en particular en África

PNUMA (Programa das Nacións Unidas para o Medio Ambiente). 1992. Convenio sobre a diversidade biolóxica

IPCC (Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático). 1992. Convención marco das Nacións Unidas sobre cambio climático

IPCC (Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático). 2008. Cambio climático 2007: Informe de síntese

Walter Chamochumbi. “A resiliencia no desenvolvemento sostible”. [En liña]. Novembro 2005 [09 de novembro de 2005].

Disponible na web: <http://www.ecoportal.net/>

Webs de interese

<http://www.footprintnetwork.org/>

<http://www.happyplanetindex.org/>

Amigos da Terra

Rúa Velázquez Moreno, nº9 -2º 36201 Vigo
Tel. 986 229 089

www.amigosdaterra.net
cooperacion@amigosdaterra.net

Amigos da Terra é unha asociación que sempre destacou por plantexar unha actitude de defensa do medio ambiente, realista e constructiva, que apoia aquelas iniciativas que van xurdindo e axuda a mellorar o noso entorno dende a práctica e a acción.

A nosa Misión é fomentar o cambio local e global cara unha sociedade respectuosa co medio ambiente, xusta e solidaria.

Faite soci@!

XUNTA
DE GALICIA

cooperacióngalega